

Ameriketako euskararen lekukoak

KOLDO ZUAZO

(EHU, Gasteiz)

1. Hizkuntzaren inguruko gorabehera guztiez, hala hizkuntza barrukoez nola hizkuntzaz kanpokoez, arduratu eta aritu izana da Koldo Mitxelena lan ugarietan nabari den ezaugarrietariko bat. Euskarari dagokionez batipat, gutxi dirateke berak, sakonago edo arinago bada ere, jorratu izan ez dituen alorrak eta, hauen artean, bada XX. mende honetan zehar plazaratu zaigun berri bat: *Ameriketako euskararena*.

Itsasoz handiko euskaldun multzo haziak zer-nolako euskara erabiltzen ote duenaren galdera eta, noski, galdera horri emandako erantzunak bihurtu izan dira ezta-baidagai.

Galdera hau une honetan azaldu izanak badu, bestalde, arrazoi jakin bat: XX. mendean plazaratuko da, ordura arteko guztian baino biziago, euskararen batasun beharra. Helburu hori erdiesteko bideak eta saihezbideak eurrez agertuko dira, horietako bat Ameriketara sortu (omen) den hizkuntz-eredua dugularik. Mitxelena iruzkin llabur bat utzi zigun auzi honetaz. Bertan, eta hizkuntz-eredu hori dela eta froga eta zehaztasun gehiegirik ere eskaini izan ez denez, ez zuen bide horren aldeko atxikimendu sutsuegirik erakutsiko eta bai, aitzitik, "Ameriketako euskara" *bakarraren* orde, han ere, Euskal Herrian bertan bezalaxe, *mintzamolde ezberdinak* ba ote zeudenaren susmorik:

Según diferentes testimonios, es fuera del país donde han tendido a formarse variedades comunes de existencia más o menos larga o efímera. Es natural, en efecto, que en países americanos por ejemplo donde la colonia vasca, formada por individuos procedentes de distintas zonas dialectales, conservó o conserva la lengua durante varias generaciones, ésta evolucione hacia un sincretismo en el que se fundan elementos de oriundez diversa. La *koiné* tenía un aire marcadamente occidental, entre vizcaíno y guipuzcoano, en el Perú en la medida en que podemos fiarnos del testimonio de unos versos, de valor poético nulo, publicados en Lima, en 1761. En tiempos recientes, en la Argentina por ejemplo, la lengua común adoptaba más bien, según ciertas informaciones, una forma oriental. Sobre todo esto, sin embargo, poseemos más indicaciones vagas que descripciones precisas (Mitxelena, 1964, 19 [SHLV 3-4])

2. Ameriketara hitz egiten den euskararen berri jakin nahian egin ditugun ahalegienen ondorioz, 1900. urtean bildutako Congreso Internacional de Estudios Vascos delakoan Aranzadik Hego Ameriketatik jasotako txosten batez egin zuen laburpena da eskuratzerik izan dugun albiste-iturririk zaharrena. Lurralde haietako hizkuntzaren bilakaeraz diharduelarik, euskara bertan behera uztekoa zela hirietan nabari zen joera esango zaigu, nekazal eta abeltzain guneetan hobetoxeago eusten zitzaion bitartean. Azken hauetan zerabilten euskaraz, berriz, argibide apur hauek eskainiko zaizkigu:

(...) se observan en él modificaciones muy curiosas: como los inmigrantes que se encuentran próximos unos á otros no proceden precisamente de la misma aldea, ni del mismo valle, ni siquiera en muchos casos de la misma provincia dialectal, cada uno empieza por hablar según su dialecto y acaba por sentirse influido por los otros dialectos; de aquí resulta en la colonia una especie de fusión de los dialectos, que en parte parece que ha de contribuir á la corrupción de cada uno, pero que en realidad origina un fenómeno muy distinto, y es la mayor riqueza en palabras castizas; porque además del aumento de sinónimos procedentes de los diferentes dialectos, cada uno de ellos, en aquellas ideas en que por falta ú olvido de palabra vasca usaba una extranjera, al encontrar en otro dialecto la palabra vasca que le faltaba la adopta inmediatamente abandonando de muy buen grado la extranjera. Y no sólo gana de esta manera el vascuence americano en riqueza de palabras, así como en elasticidad y universalidad con relación á los dialectos de la madre patria, sino que el vasco americano ó indiano al venir á ésta trae consigo aquel vascuence generalizado y enriquecido, y poco ó mucho algo influye con él en la modificación del dialecto materno (Aranzadi, 1900, 402).

Lhandek 1907-1909ra bitartean *RIEV*-en argitaratutako "L'Emigration Basque" delakoan Ameriketako euskaraz ezertxo ere esango ez duen arren, 1910eko argitalpean honako ohar hauxe irakur dezakegu:

(...) Nueve veces de cada diez, distinguirán ustedes al primer golpe de vista (...) al hombre que ha permanecido algún tiempo en América. El largo bigote, la tez más morena, la chaqueta corta, reemplazando generalmente a la blusa, algún grueso anillo de oro en el dedo, en fin, *un cierto acento especial y la mezcla de dialectos en el uso del euskera*, son signos que nunca engañan (Lhande, 19. or. 1971ko edizioan)

Gutziz azpimarragarria da, ondorengoengan izango duen eraginagatik, 1933an Grandmontagnek plazaratutako *Los inmigrantes prósperos* izeneko liburua. Bada hemen "El vascuence de Buenos Aires" deitutako atal bat eta, bertan, Bonaparte Printze euskaltzaleari jazotako gertaera baten berri ematen zaigu¹. Bonapartek, Baionan zegoen baten, ordura arte berak sekula ere aditu ez zuen euskara mota zerabilen aldudak batekin egin omen zuen topo. Printzeak, txundituta, euskalki ezberdinetako hitzak nahasian zerabiltzala oharterazi zionean, aldudarrak, gisa horretan mintzo zirela Buenos Airesen ihardetsi omen zion eta horrela jakin omen zuen Bonapartek, Ameriketara, herrialde guztietako euskaldunak bertara bildu zirelarik, oharkabean eta halabeharrez sortu zela euskalki guztiez osatutako euskara berri hura: Buenos Airesko euskara.

Grandmontagne, bere aldetik, "berezko" bide honen —eta ez hizkuntzalarien eraginez eraikitako hizkuntza "artifizialaren"— alde agertuko da eta berau dugu, guk dakigula behintzat, euskararen batasunerako Ameriketako eredia proposatzen lehena:

(...) La necesidad y el contacto establecen la mutua comprensión, y es posible que el vascuence, unificado en esta forma, sea más perfecto, más lógico, más natural que el formado artificialmente por las academias y los eruditos, lenguaje, sin duda, muy científico, pero que no logra circulación en el pueblo, que es quien mantiene vivas todas las lenguas (Grandmontagne 1933, 385. or. 1960ko argitalpenean).

(1) Pasarte hau oraindik orain, eta euskarara itzulirik, edozeinen eskura ipini denez (ik. I. Fagoaga, 1975, "Printze euskaltzale bat", *Egan*, XXXV, 3-12. or.), ez dut hona hitzez hitz aldatuko.

Grandmontagneren ondoren gehiago ere izan dira euskararentzako konponbidearen giltza Ameriketara aurkitu uste izan dutenak. Horietakoa dugu Justo Gárate, 1933an eginiko ohar honetan aditzera emango zuenez:

Menos hablan en este sentido y más han construido los emigrantes a la Argentina, que han hecho sin habérselo propuesto un euskera standard, el que el Príncipe Bonaparte llamaba dialecto de Buenos Aires, sobre la base del de Tolosa y con léxico de todos los dialectos hasta labortano y bizkaino, desapareciendo el *iketán* y los verbos masculino y femenino, no reavivando los sintéticos muertos y dándonos un bello ejemplo de lo que debíamos hacer aquí en Euskaria (Gárate, 1933, 104).

Handik lasterrera ere irtenbide berberonen alde egingo zuen, baina epe labur horren barruan, nonbait ere, aldaketa miragarriren bat suertatu zen. Izan ere, 1933ko horretan Tolosako hizkera bazen Ameriketako euskararen oinarria, oraingoan, aldiz, ardatza Baztanaldekoa izango da:

Esta observación [euskaldunek erraz elkar ulertzen dutelakoa, alegia] se ha hecho con frecuencia en la Argentina y en los Estados Unidos de Norte América, habiendo yo conocido vizcaíno que volvió hablando baztanés. A esto llamaba el Príncipe Bonaparte dialecto de Buenos Aires (Gárate, 1935, 262).

1950. urte inguruan, batasunari buruzko eztabaidak pil-pilean dauden unean hain zuzen, Ameriketara begira jarriko zaigu Orixe bera ere. Honen lekukotasunaren arabera, ordea, lapurterak bereganatzen zuen nagusitasuna:

(...) gauza bat gogora zait: euskerarik elkartuena Ameriketara egiten dutela nago, ta erriak beure buruz ipintzen dun oiñarri au ona dirudit diteken batasunerako edo diteken elkartasunerako. Napar-euskaldunekin bizi izan diran giputz amerikanoek napar-euskera artzen dute. (...)

Laphurtarrekin an bizi izan diran naparrak ordea, beurena utzita Laphurtarrean artzen dute. (...) (Ormaetxea, 1950, 10).

Labayen ere, garai beretsuan, Ameriketako ereduaren aldeko azalduko da, nahiz eta hizkera horren oinarriari buruzko inolako argibiderik eskainiko ez duen:

Gipuzkera osotua deitu zion Azkue ospetsua'k baiñan beste izenez deitu genezaioke "Amerika-euskera". Bai, Amerika'n egin izan bait da "akademik" gabe euskeraren batasuna. Ara bizitzera joan ziran euskaldunak eta aien semeak ederki ulertzen zioten elkarri. Uste gabe, oartzeke, Amerika'n bizi izan diran Bidasoz bi aldeko euskaldunak izkera bakar orretara jo dute. Sorterrian gelditu geranok ar zagan guretzat asmo ori. (...) (Ibalan, 1952, 28).

Geure egunotara etorriz, azkenik, J. Zarautzek ere bide hori berori hobetsi izan du. Eredu hau hautatzera, gipuzkera —bizkaierarekin zertxobait hornituz— eta ez Euskaltzaindiak 1968az geroztik bultzatu duen "euskara batua" —honetan, antza, lapurtera eta baxe-nafarreraranzko isuria gehiegizkoa delako— bilakatuko litzateke batasunaren habe eta ardatz nagusi:

Urte askotan bizkaitar, napar eta gipuzkoar asko elkarrekin bizi diran Ameriketako gizartearen bizitutakoa nazute. Orregatik, neronek ikusi ta entzunda dakitena da onoko au: euskaldunek elkarrekin bizitzen diranean, batasun batera etortzen dirala. Batasun ori, bai Ipar edo Ego-ameriketara, *geiengoaren aldera* etortzen dala.

Geiengoa, geienak alegia, bizkaitar eta gipuzkoarrak izanik, berezko batasun ori egiten danean, inñori "dekretoz" euskera motarik ezarri gabe egiten danean, *gipuzkera tankerakoa izaten da, zenbait esakizun bizkaitarrekin*. Inñoz ez, orratik, lapurtar ala beenaparren moldeetara (Zarautz, 1982).

Hizkuntz-eredu jakin baten edo besteren alde egin gabe ere, baditugu Ameriketako euskararen apartekotasun eta izaera orokor hori azpimarratu izan duen gehiago. Hona hemen, esate baterako, Buenos Airesko *Euskalduna* kazetaren orrialdeetan irakur dezakeguna:

(...) En la Argentina hemos conocido casos de vascos que usaban en su conversación léxico de dos o más dialectos (...) (López Mendizábal, 1955).

Euskera aldizkarian Bernardo M.ª Garroren bizitzako gorabeherez egiten den iruzkinean irakur daitekeenez, halaber, hauxe da, bera Argentinan zegoela, A. Villasanteri aitortu omen ziona:

(...) emezortzi urtekin Argentina-ra joan zan eta bertan igaro zituen zazpi urteak laguntasun aundia eman zioten euskerazko izkera geienak ikasteko, ango euskaldunak, urteen buruan, euskera-nastu batean mintzatzen baitira (*Euskera* [1961], 348).

3. Orain artekoa aintzakotzat harturik, badirudi "Ameriketako euskara" batasunerako *irtenbidea* barik, sakonean, *ihesbidea* besterik ez dela: jasotako lekukotasun guztiak egia izatera behinik behin, eta Mitxelenaren hitzetan isladatzen zenez, Ameriketan ere Euskal Herrian dugun hizkera *aniztasun* berdintsua bait legoke. Auziaren muinera jo nahirik, eta egoera zuzenean ezagutzeko erarik ez dugunez, han-hemenka bildu ahal izan ditugun albisteak aztertzeari ekingo diogu.

3.1. Lehen-lehenik euskarak Ameriketara izan zezakeen "osasunaren" berri jakiten saiatu gara eta, tamalez, ez du ematen han ere euskararentzako egunsenti argitsuegirik espero daitekeenik. W. Douglass eta J. Bilbao dira lurralde haietako euskaldunen bizi-modua zabaldu eta zehatzen ikertu dutenak eta euren lekukotasunaren arabera (Douglass-Bilbao, 1986, 449-450) behin bigarren belaunaldirako asko moteltzen omen da euskararen erabilera. Nolanahi ere, euskaldunok bizi diren inguruneak ba omen du zerikusirik, normala denez, euskararen iraupenarekin: artzain edo ostatu jabeen seme-alabek, esate baterako, luzaroago atxiki omen dute euren arbasoen hizkuntza.

Esparru txikiagoetara mugatu izan diren ikerketek ere emaitza berberak erakutsi dituzte. Hauexek dira, berrikitan oraindik, Decross-ek San Franciscorako eskaini dizkigunak:

The majority of Basque immigrants arrive in the West bilingual, i.e., they speak Basque and either Spanish or French. After a few years in the West, they have a basic knowledge of English, continue to use Basque among themselves, and often lose their skills in their original second language. Although the second generation individuals are usually fluent in English, they continue to use Basque when communicating with their parents or with first generation Basque-Americans. Mem-

bers of the third generation rarely retain any competence in or comprehension of the Basque language. (...) (Decross, 1983, 19)².

Hego Ameriketaz den bezainbatean ere antzerako bilakaera izan duenaren susmoa daukagu. Garcariarenak, argentinarra bera, aitoren hau egingo zuen 1954an Baionan bildutako VIII Congreso de Estudios Vascos-en:

(...) El padre y la madre vascos hablaban generalmente en euskera y así aprendieron la lengua, de labios de sus padres, los hijos nacidos en la Argentina. También aprendieron, por cierto, el español, idioma que mejoraron en la escuela y, que, como es lógico, se impuso luego, en el trato con extraños. Aprendieron también a rezar y a cantar en vasco, pero no a leer y escribir. Con todo, la mayoría de los hijos de vascos nacidos y criados en el campo poseyeron y no olvidaron la lengua de sus padres. Pero la muerte de éstos aparejó también, por lo regular, la muerte del idioma y ya los nietos no tuvieron ocasión de aprenderlo como lengua materna. (...) (Garcariena, 1955, 135).

Erabatekoa eta biribila, halaber, Vicente Aguirrek, argentinarra hau ere, 1982an egindako baieztapena:

Es sumamente atrayente ver que entre los compañeros del Príncipe Bonaparte, euskerólogos eminentes, había la idea de que además de los siete dialectos literarios del euskera conocido, había otro, argentino o vasco-argentino. Sin duda que estaban equivocados. Porque, es verdad que en la Gran Aldea, como se la llamaba entonces a Buenos Aires, el Barrio de Constitución, al sur de la ciudad, estaba poblado de vascos, en su mayor parte euskeldunes. Y todavía era mucho más extendido el euskera, si nos fijamos en el campo argentino. En los primeros años del siglo XIX, era corriente hablar euskera en las zonas lindantes a las tierras pobladas de indios y donde instalaban sus tolderías. (...)

Entre los años 1920 a 1950 se dejó de utilizar el euskera en Argentina casi en un 50 por ciento de la población euskeldun. Todavía en esos momentos se podía encontrar grupos y mesas en los establecimientos públicos hablando euskera. Hoy en cambio el euskera es excepción. Muchos de los padres, también desaparecieron, como los abuelos, y las nuevas generaciones saben y conocen el euskera pero no saben hablarlo y en los hogares con gran tristeza observamos que desaparece, aunque reconocemos que esos nietos tienen y aman su solera e identidad vasca, tanto ó más que en Euskalerrri. (...) (Aguirre, 1982, 126 eta 128).

3.2. Euskal Herritik Ameriketaranzko migrazio joerak hurbilagotik azter bagenitza, gertaera bitxi batez jabetuko ginatke behingoan. Euskaldunak itsasoa zeharkatu dutenean, alde zurretik han bertan bizi zen herkide edo senideren baten ezaupidera eta eurekin harremanetan jarri ondoren (lana, egoitza, etab. bilatzeko) joan ohi dira gehienetan. Ez da, beraz, batere harritzekoa Euskal Herriko herri, haran edo eskualde bereko lagunek Ameriketara ere bat egitea. Eskuratu ditugun albisteen arabera Iparraldeko eta Nafarroako euskaldunak gehienek Kaliforniara, Nevadako mendeba-

(2) Lerro batzuk beherago (77. or.) euskararenganako atxikimendu hori biziagoa dela Iparraldeko euskaldunengan Hegoaldekoengan baino oharteraziko du:

(...) Also rather striking is the differential usage of the ethnic language between French Basques and Spanish Basques; every category (except those of the third generation) suggests that Spanish Basques communicate less in the ethnic tongue than do their French counterparts.

lera, Arizona, Wyoming eta Montanara jo duten bitartean, Nevadako iparraldea, Oregongo ekialdea eta Idahoko hegoaldea izan dira bizkaitarren kokaleku (Douglass-Bilbao, 1986, 371-372). Xehetasun gehiagoren bila jardungo bagenu, gainera, gauza bitxiagorik ere aurkituko genuke: Kaliforniako Monterrey-San Francisco inguruetako euskaldun askok Nafarroako Etxalarren omen zeukaten beren jatorria; Tehachapikoek, berriz, Nafarroa Behereko Bankan; Nevada, Oregon eta Idahoko bizkaitarrak Kostaldekoak —Bermeo eta Ondarroa ingurukoak— ei ziren gehienak; Buffaloko euskal kolonian Baigorrialdekoek zuten erabateko nagusitasuna eta Fresnoko lurraldeetan, azkenik, Ezterenzubikoek (Douglass-Bilbao, 1986, 141 eta hur.).

Egoera bera isladatzen omen du Gachiteguyk 1950 urteetako hamarkadan eginiko azterketak: Kaliforniako euskaldunen 52,4%a Nafarroa Beherekoa zen; 36,6%a Nafarroa Garaikoa; 5,5%a Bizkaikoa; 2,6%a Lapurdikoa; 1,7%a Gipuzkoakoa; 1%a Zuberoakoa eta 0,2%a Arabakoa. Nevadan, ostera, 48,8% bizkaitarrak ziren; 36,1% Nafarroa Beherekoak; 12% Nafarroa Garaikoa; 2,3% lapurtarrak eta 0,6% zuberotarrak (Douglass-Bilbao, 1986, 417).

Joera nagusia goian aipatutakoa izan ohi den arren, ba omen dira jatorri ezberdinetako euskaldunak batzen eta elkartzen lagundu duten indarrak ere. Alde batetik, ardiek bildotsak egiteko garaietan lan-eskea dexente handitzen zelarik, leku urrunetako euskaldunak biltzen omen ziren gune jakin batzutan. Behin 1950az geroztik, bestalde, Ipar Ameriketako lan-eske hori nabarmen urritu denez gero, lana aurkitu ahal izateko lekuak ere gutxitu egin dira, horren ondorioz herrialde ezberdinetako euskaldunek askozaz eremu mugatuagoetara emigratu behar izan dutelarik. Lan-eskearen urritze hori zuzenen nozitu duen sailetariko bat artzantza denez, azkenik, lanbide hori utzi eta hirietara abiatzea izan da azken urteotako migrazio joera nagusia, horrekin ere, jakina, jatorri ezberdinetako euskaldunen elkarketa areagotu egin delarik (Douglass-Bilbao, 1986, 419-420).

Salbuespenak salbuespen badirudi, hortaz, Euskal Herrian zegoen eta dagoen banaketa berdintsuak irau duela Ameriketan ere eta baldintza horiekin nekez sor liteke —Ipar Ameriketa edozein amets betetzeko lekuri proposena omen den arren— aipatu ohi den euskara orokor eta bakar hori. Aitzitik, migraziogune bakoitzean —eta bertara bildutako euskalki bateko edo besteko hiztun kopuruaren arabera— euskalki bat *ala* beste nagusitu dela iruditzen zaigu. Irudipen hutsak ezezik, baditugu uste hori sendotzera datozen adierazpen zehatzak ere, Etxaideren hau esate baterako:

Euskerarik edatuena Bizkai'koa da. Idaho'n batez ere bizkaieraz egiten dala soilki esan daiteke. Alabaña, Montana'ko euskaldunik geienak giputzak dira ta Oregon ta Utah aldian Bidazo'z besteko semeak bizi dituzu. Californiarrak berriz, Baztan'go euskera xamur ta ezta darabilte geienbat (Urrain, 1952, 49).

Egiaztapen hori berori egingo zuen Castor de Uriartek, Renon 1959ko ekainaren 6-7etan ospatutako Western Basque Festival-era Euskaltzaindiaren ordezkari joanak:

La emigración vasca a los Estados de California, Nevada, Idaho, etc. (...) es admirable que hayan conservado el euskera (casi la totalidad no habla más que el euskera y el inglés) y que lo hayan enseñado a sus hijos, todos los cuales lo hablan perfecta y constantemente, *conociéndose por su modalidad, el pueblo en que en nuestro País nacieron sus padres.* (...) (Euskera) [1959], 254).

Euskera aldizkari berean beste hau ere irakur genezake:

Arrue jaunak dio, Californiatik hartu berri duen gutun batean esaten diotela, Idaho-ko Boisen-n radioz euskarazko saioa ematen dutela. Euskaraz mintzatzen de-

na bizkaieraz ihardutzen dala, eta bera nafarra denez gero, ulerkaitez egiten zaiola (*Euskera* [1973], 255-256).

Antzerako egoeraz mintzo zaizkigu Argentinatik eskuratu ditugun lekukoak:

(...) conocemos en la Argentina numerosos casos de familias afincadas en el país, cuyos hijos en segunda y tercera generación hablan euskera como si hubieran nacido en Laburdi o en Navarra (*Euskalduna* [1955], 1).

Garrigaren arabera, aldiz, gipuzkera zen Argentinako euskalki nagusia:

(...) el dialecto de casi todas las publicaciones euskéricas en América es el guipuzkoano, porque los vascos de las demás regiones peninsulares han convenido en usarlo —siguiendo los deseos de *Euskaltzaindi*— como único literario, no por otro motivo que por ser el central y el que nos pone en fácil comunicación no sólo con los bizkainos, sino con nuestros hermanos nortpirenaicos. Aparte de que los más de los autores de ellas son por nacimiento pertenecientes a ese dialecto.

Es de advertir que los vascos surpirenaicos excedemos con mucho, aquí, el número de los nortieños, y entre éstos, dueños de tan acreditados y bellos dialectos, casi no han existido en América, publicistas hasta la fecha. (...)

He captado alguna vez la especie volandera de que se había forjado en la Argentina un dialecto vasco a base del bajo-nabarro.

Es mucho decir. Desde luego que no existen escritos en tal dialecto. ¿Es que se utiliza sólo en la conversación? ¿Pero, entre quiénes? No sabemos de vascos nortieños que lo empleen (Garriga, 1958, 75).

Adierazpen hauetaz landara, argibide zehatzagorik ere badugu oraingo honetan. 1961ean eman zen argitara Wilbur-ek Bakersfield-en (Kalifornia) burututako lantxo bat (Wilbur, 1961). Behin-betiko ondorioak ateratzeko laburregia den arren, argi dago bere berriemaileengandik jaso duen hizkeran ez dela nabari hango eta hemengo euskalkietatik hartutako gaez inolako euskara berririk sortu denik. Are gehiago: ez dugu uste huts larriegirik egingo genukeenik baldin eta b.-nafarrera garbia dela baieztatuko bagenu.

Orainsuago eman da argitara Etxabe Jauregik Idahoko euskarari buruz bildutako ohar zenbait (1985). Egileak berak aitortu duenez, bizkaiera eta, zehatzago esateko, Lekeitio-Gernika-Markina inguruetako hizkera da bertan erabiltzen dena.

3.3. Badago, hirugarrenik eta amaitzeko, Ameriketako euskararen “orokortasuna” kolokan jartzera datorren beste auzitxo bat. Ez dirudi han ere herrialde ezberdinetako euskaldunek elkarlanean anaikiro jardun dutenik. Aitzitik, itsasoz handi ere nonbait, lehenago dago *bizkaitar*, *gipuzkoar*, *nafar...* izatea *euskaldun* izatea baino. Hona hemen, diogunaren euskarri, Gachiteguyk Nevadako bizimoduaz zeukan eritzia:

Le manque d'organisation spécifiquement basque dans de si importantes colonies basques est dû à mon sens à la présence de deux grands blocs, Navarrais-Bas-Navarrais (...) et Biscayens, et aux différences qui les séparent pour ce qui est de l'emploi de la langue —basque d'un côté, espagnol de l'autre—, des chants, de la tournure d'esprit. Il faut malheureusement reconnaître que les Basques nord-pyrénéens et sud-pyrénéens se croient encore au temps des guerres franco-espagnoles du XVIIe siècle. Le “Zazpiak bat” est peu dans la raison, moins encore dans le sentiment de ces Basques (Gachiteguy, 1955, 105).

W. Douglasssek eta J. Bilbaok ere azpimarratu izan dituzte (1986, 420-421) jarrera “txokozale” horiek. Multzo bakoitzak bere bilgune, ostatu, jai, dantza talde, kirol, apaiz... omen dauzka. Euskal Herrirako charter hegalaldiak ere bakoitzak bere aldetik

antolatzen ei ditu. Zatiketa horren adibide zehatzak ere eskaini dizkigute (*ibid.* 206-207): Buenos Airesko *Laurac Bat* elkartearen arautegian baztertu egiten omen dira Iparraldeko euskaldunak. Hauek, 1895ean, *Centro Vasco-Francés* sortu omen zuten eta, urte berean, nafarrek euren *Centro Navarro*.

Abertzaletasunaren sorrerak areagotu egin omen zituen zatiketa eta tirabira hauek (Douglass-Bilbao, 1986, 214): 1929an Buenos Airesen *Gure Echea* eraiki omen zen, politika gorabeherak alde batera utzi eta kirolgaiez soil-soilik arduratzeko. 1930 urte-etao hamarkadan, orobat, Mexikon bizi ziren nafarrik gehienek *Centro Vasco* laga eta *Círculo Vasco Español* sortu ei zuten.

4. Erakutsi ditugun lekukotasun eta emaitza guztiok aztertu ondoren, Ameriketara ere —euskarak irauterik izan duenean behinik behin— Euskal Herriari dakusagun hizkera aniztasun berdintsua dagoenaren susmoa daukagu. Susmo hori —hala espero dugu!— egoera bertatik ezagutzeko aukera dutenek beharko dute baieztatu edo gezurtatu. Ameriketako —Ipar Ameriketako, hobe— euskarak izan dezakeen itxura “berezia” ingletetikoa maileguetara, hala hiztegikoak nola hainbat eta hainbat esapidetakoak, mugatzen dela soil-soilik begitantzen zaigu³. Baliteke, gainera, ingletetikoa maileguok Euskal Herriari bizi garenon euskarak frantsesetik zein gaztelaniatik hartu dituenak ordezkatu izana, horrekin Ameriketako euskara —batez ere bertan luzaroan daudenen jardunean— hemengoarengandik urrunduz eta aldenduz joan datekeelarik.

Bibliografia

- Aguirre Achurra, V., 1982, “El euskera en la República Argentina”, *BIAEV*, XXXIII, 131. zb., 126-130.
- Aranzadi, 1900, “Congreso Internacional de Estudios Vascos”, *Euskalduna* (1900-10-28), 173. zb., 401-405.
- “Berriak eta gai laburrak”, *Euskera*, VI (1961) 345-373.
- Decross, J. F., 1983, *The long journey: Social integration and ethnicity maintenance among urban Basques in the San Francisco bay region*, University of Nevada, Reno, Nevada.
- Douglass, W. A.; Bilbao, J. 1986, “Amerikanuak”. *Los vascos en el nuevo mundo*, EHU/UPV Bilbao.
- Ettxabe Jauregi, J. J., 1985, “Estatu Batuetako Idaho estatuko euskararen azterketa”, *Euskera*, XXX-2, 377-387.
- Euskalduna*, I (1955), VII. zb.
- Euskera*, IV (1959), 252-255.
- Gachiteguy, A., 1955, *Les basques dans l'ouest américain*, Ezkila, Bayonne.
- Garate, J., 1933, “Segunda contribución al Diccionario Vasco”, *RIEV*, XXIV, 94-104.
- , 1935, “La Historia y Geografía de España ilustradas por el Idioma Vasculense”, *Euskera*, XVI, III-IV. zb.
- Garciaarena, J.M., 1955, “Los campesinos vascos en América y sus descendientes argentinos”, *BIAEV*, VI, 22. zb., 128-138.
- Garriga, G., 1958, “El Euskera en América”, *BIAEV*, IX, 33. zb., 67-79.
- Grandmontagne, F., 1960, *Los inmigrantes prósperos*, Aguilar, Madrid.
- Ibalan, 1952, “Euskera'ren batasuna”, *EG*, III, 1-2. zb., 26-28.
- Lhande, P., S.J., 1971, *La emigración vasca* (II), Auñamendi, San Sebastián.
- Lopez Mendizabal, I. 1955, “La unificación de la ortografía y de los dialectos del euskera”, *Euskalduna*, I, 6. zb.

(3) Maileguon eragin hori, hain zuzen ere, bai W. Douglass-J. Bilbaoren lanean (452. or.) eta bai Ettxabe Jauregirenean ere (1985) azpimarratua izan da.

- Michelena, L., *Sobre el pasado de la lengua vasca*, Auñamendi, San Sebastián, 1964.
[Orain SHLV-n, 1-73., bildua].
- Ormaetxea, N. 1950, *Euskaldunak poema*, Itxaropena, Zarautz.
- Urrain, 1952, "Euskaldunak Ipar-Amerikan", *E-G*, III, 1-2. zb., 47-51.
- , "1972 Urteko batzar-agiriak", *Euskera*, XVIII (1973), 248-280.
- Wilbur, T.H., 1961, "The phonemes of the basque of Bakersfield, California", *Anthropological Linguistics*, III, 8. zb., 1-12.
- Zarautz, J., 1982, "Batasuna, nola?" *El Diario Vasco* (1982-09-03).